ספר

לב שמואל

שיחות מוסר
ומחשבה

שיחות מוסר ומחשבה בעולמו של עובד ה' –
פרקי הדרכה להתמודדות עם קשיי היצר והזמן

בסייעתא דשמיא

מאת

שמואל באאמו"ר ר' מאיר ז"ל **שטייער**

שנת תשפ"ו

לכל עניני הספר:

שמואל שטייער

101 East 9th Street

Lakewood NJ 08701

732-363-1214

מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירא

publish@alehzayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

תוכן ענינים

אלול וימים נוראים

א השם ארחותיו - ובפרט דיבורו - בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו ..... **א**
ב תשובה מאהבה ..... **ה**
ג התקרבות להקב"ה ע"י תשובה ..... **ז**
ד ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ..... **יא**
ה קבלה על העתיד [הכנה ליום הדין] ..... **יג**
ו יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע ..... **טו**
ז יעזוב רשע דרכו - כי בידו הוא ..... **כ**

שבת ומועדים

ח וכבדתו מעשות דרכיך ..... **כג**
ט חנוכה - האור שבתוך החושך ..... **כט**
י ימי הפורים - גודל קדושת היום ..... **לא**

מידות והנהגות

יא שמירת הדיבור ..... **לד**
יב חשבון הנפש - מי אתה ..... **מ**
יג להכיר ערך עצמו ..... **מד**
יד ענוה ..... **מז**
טו לב טוב ..... **נא**
טז איש אמת ..... **נה**
יז מתינות ..... **סא**
יח רחמנות - אכזריות ..... **סח**
יט מידת עמלק ..... **עא**
כ תיקון המידות ..... **עד**
כא תאוה ..... **עט**
כב לימוד המוסר ..... **פד**

בין אדם לחבירו

כג נקיות בבין אדם לחבירו ..... **פז**
כד אהבת חברים ..... **צד**
כה גנות המחלוקת ..... **צו**
כו וויתור ..... **צח**
כז מחילה ..... **קג**

נקיות מעוון

כח נקיות מעריות ..... **קז**
כט נקיות מגזל ..... **קיד**
ל נקיות מחטא ..... **קיח**
לא מלך ומנהיג ..... **קכ**
לב שלימי הדעת ..... **קכג**

השקפה ועניני הזמן

לג מעלת דורות האחרונים ..... **קכח**
לד הספד על הג"ר חיים קניבסקי זצ"ל ..... **קלא**
לה עת צרה היא ליעקב וממנה יושע - שיחה על ה'עת צרה' שבארץ ישראל ..... **קלד**
לו עולם השקר - עולם חיצוני ..... **קמ**
לז אל בינתך אל תשען ..... **קמה**
לח לא לילך אחר ההמון ..... **קמח**
לט מותרות ..... **קנב**

תפלה

מ קדושת בית הכנסת ובית המדרש ..... **קנח**
מא הודאה להקב"ה ..... **קסב**
מב לעלות בתפלה ..... **קסו**
מג תכלית תפילות על הגאולה ..... **קעה**

הדרכה לבן תורה

מד עשה האלקים את האדם ישר ..... **קעח**
מה שיחת חיזוק לקראת בין הזמנים ..... **קפב**
מו שאיפות ..... **קפז**
מז שיחה לבחורים לפני יציאתם ללמוד בארץ ישראל ..... **קצג**

אלול וימים נוראים

א

השם ארחותיו - ובפרט דיבורו - בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו

מאד הפליגו רבותינו בגודל התועלת לעשות חשבון הנפש, ובמפורש אמרו חז"ל[א] "כל השם ארחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה". ובספרים איתא שישנו חמשה זמנים המיוחדים לעשות חשבונו. א. בכל יום ב. בערב שבת ג. בערב ראש חודש ד. ביום הולדת ה. בערב יום כפור.

ובוודאי יעשה כל אחד חשבון לעצמו, כי אינם דומים העבירות של זה לעבירות של זה. [ואפילו אותו עבירה ממש, מ"מ איכות החטא של שניהם אינם שוים.]

בבין אדם לחברו מאד שכיח ובפרט אצל בחורים בישיבה, שאחד ציער או הקניט את חבירו. ועל אף שכמה פעמים חושב הפוגע בחבירו שהצדק עמו, או שבכלל לא התכוון לזה או שאינו מרגיש שעשה פגיעה כלל, אבל להוי יודע שכל זמן שיש ליהודי צער בגללו, הוא נענש עבור מה שעשה.

ונדבר עכשיו בשני עניינים שכדאי להתבונן בהם ולשער איך מצבו, והם **שמירת הפה ותפלה.**

ענין שמירת הפה

הרי רוב חטאי דאורייתא שנכשלים בה בני אדם חרדים בזמן הזה תלויים בפה, ועל כל פנים, כל אחד נכשל באבק לשון הרע, כמו שאמרו חז"ל[ב] "וכולן באבק לשון הרע". וכן צריך להיזהר במה שמצער אשתו ומשפחתו או חברו על ידי דיבורו, וגם צריכים לשמור מדבורים שאינם נעימים ואינם לפי כבוד בן תורה.

א. מועד קטן ה, א.
ב. בבא בתרא קסה, א.

וכך סיפר הג"ר חיים ברלין זצ"ל, כשנפטר רבי יצחק בלאזר זצ"ל וצווה שלא יספידו אותו כלל, היו הקהל לוחצים על ר' חיים שלא ישמע לצוואתו ושיספידו. הלכו ר' חיים והקהל לשאול את ר' שמואל סלנט זצ"ל שהיה הרב של ירושלים, ואמר להם שלא להספיד, עד שקם ר' חיים ואמר, הרי מצינו שבהספד יש בה שני צעדים, הספד ובכיה, כמו שכתוב[ג] "ויבא אברהם **לספד** לשרה **ולבכתה**", וביאור הדברים שיש ענין לומר דברים טובים ושבח הנפטר, והשני בכי, שבוכים על העדר הצדיק, וגם אנו נעשה כך, שלא נספידו אלא לדבר מענין גודל האבדה. וכך היה הולך ודורש עד שכל הקהל הקדוש געה בבכי. בערב שבת בא ר' יצחק בחלום לר' חיים להודות לו ולשבחו על מה שלא הספידו וגם על ההתעוררות שעשה. שאלו ר' חיים איך הדין בשמים, אמר לו אין אדם יכול לתאר את גודל הדין הקשה בשמים **ובמיוחד מקפידים על דברים האסורים שאדם דבר שלא כהוגן.**

על כן יעשה כל אחד חשבון לנפשו האם הוא בעל לשון הרע, ואפילו נזהר מלהיות בעל לשון הרע, האם מישך שייך הוא ללשון הרע, שהרי מצינו בעונשו של לשון הרע דברים חמורים יותר משאר חטאים, וכגון מה שכתב הרמב"ם[ד] "אמרו חכמים שלש עבירות וכו' ואין לו חלק לעולם הבא, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, **ולשון הרע כנגד כולם**", וכל זה מפני שלשון הרע הוא כל כולו רע, שנהנה מדבר שכולו רע בלי רווח ממשות מצד המעשה, שהרי ביסודו אין לו שום תועלת ממנו וכל תכליתו ומגמתו הוא לעקוץ את השני.

וזהו עומק הביאור במה שאמרו חז"ל[ה] "אמר ריש לקיש מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון[ו], לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש, ואומרים לו, ארי דורס ואוכל וזאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך, אמר להם, **ואין יתרון לבעל הלשון**". ופירש רש"י שם, מה יתרון לבעל הלשון שמספר לשון הרע שאין לו הנאה, לפיכך מביאו הקב"ה בדין אצל נחש כדי שיתבייש מפני שהשיא אדם הראשון ומתביישין עמו מספרי לשון הרע. והיינו כדאמרן שאין לו שום תועלת, ובבחינה זו היא כולו רע, ועל כן מגיע לו עונש יותר משאר עבירות.

עוד צריכים להתבונן על ענין קדושת הדבור, ומה שאדם מפסיד ע"י דבורים שאינם הגונים, וכל שכן דיבורים טמאים, ושעל ידי דבורים אלו יש הפסד גדול מקדושת לימוד התורה, וכמבואר בזוהר.

וכמו שכתב החפץ חיים[ז] בשם הזוהר וז"ל "גם בזה שטימא את פיו הוא פוגם את

ג. בראשית כג, ב.
ד. פרק ז מהלכות דעות הלכה ג, על פי ערכין טו, א.
ה. תענית ח, א.
ו. קהלת י, יא.
ז. הקדמה לחפץ חיים.

דברי הקדושה שמוציא אח"כ וכו' ומאותה רוח רעה תלויים כמה מעוררי דין אחרים, שהם ממונים לאחוז בדיבור רע או דיבור מטונף שהוציא אדם מפיו, ואח"כ מוציא מילים קדושות, או להם או לחייהם וכו', מפני שאותן רוחות הטומאה נוטלות אותו דיבור טמא, וכאשר מוציא האדם אח"כ מילים קדושות, מקדימות אותן רוחות הטמאות ולוקחות לאותו דיבור קדושה ואינו זוכה לה האדם, וכביכול נחלש כח הקדושה" עכ"ל.

ענין התפלה

לענין התפלה, אשר עבודתה פעמים קשה יותר מלימוד התורה, היות שהוא עבודה שבלב ואינה מושך האדם אליה מחמת חידושי הענינים כמו לימוד התורה. היה מרגלא בפומיה דהג"ר חיים עפשטיין זצ"ל לומר, שמפעם לפעם ישתדל לחדש איזה דבר בהנהגת תפלתו, כגון להתפלל באצבע או להחזיק הסידור בידו בשעת תפלה, כי עבודת הלב היא מהדברים הצריכים חיזוק גדול.

חלק גדול מחשבון הנפש הוא להתבונן איפה צריך הוא להוסיף לעצמו גדרים וסייגים לפי ענינו, וכבר אמרו חז"ל[ח] "לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב", פירוש, אף שבעצם כוונת הענין הוא עצם אכילת הענבים מן הכרם, מ"מ הוסיף התורה גדרים כדי שלא יבוא הנזיר לאכול מן הכרם, וכל זה כדי שלכרמא לא תקרב. וממנו צריכים ללמוד שעלינו לגדור גדרים ולעשות סייגים ולהתרחק מכל אבק עוון וחטא, וכמו שכתב המסילת ישרים.

ולענין הטענה שכבר מורגל בחטא ונעשית לו כטבע שני, ואינו רואה איך שיצליח לשנות דרכו בענין זה לטוב, ולכן מה עליו לעבוד לריק. שמע נא למה שכתב הפלא יועץ[ט] וז"ל, "אפילו אם תקפו יצרו והרבה להרשיע לא יוסיף על חטאיו פשע ויעשה מה שלבו חפץ באמר כאשר אבד אבד ח"ו, אלא כל אשר בכוחו לכוף את יצרו לעשות שתהיה לו עבירה אחת פחותה או פעם אחת פחותה או לעשות איזה דבר טוב אפילו פעם אחת ביובל יעשה, כי הכל מצטרף לחשבון ובהגיע יום הדין והחשבון יתן הודאה על אשר לא הוסיף לעשות רשע ועל כל הטוב אשר עשה, ויתחרט על אשר לא הוסיף לכוף את יצרו כהנה וכהנה כאשר היה יכול, כי האלקים יביא במשפט על כל, ופרי מעלליו יאכל צרה ושר"ה במדה ובמשקל ומשורה"[י].

מסופר על הג"ר חיים עפשטיין זצ"ל, שפעם הגיע אליו בחור ואמר לו שכבר ראה את כל הדברים האסורים, ומה נפקא מינה עכשיו אם יראה עוד. אמר לו ר' חיים בדרך משל לפועל המתקן רכבים, שבעבודתו מלכלך הוא את בגדיו, וכל משאיר הלכלוך והכתמים יהיה קשה יותר להסירם. כמו כן אמר ר' חיים שיבוא פעם שירצה לחזור בתשובה, וכל

ח. פסחים מ, ב.
ט. ערך חשבון.
י. וכך אומרים בשם הגאון, שלעתיד יתן המומר דין וחשבון אפילו על מה שלא רחץ מים אחרונים.

שמאחר לשוב יהיה יותר קשה להעביר הטומאה והכתמים שעלו על נשמתיך, א"כ חבל על הזמן להמתין, ותעשה תשובה עכשיו ולא יסתכל עוד בדברים אסורים.

כדאי לציין ענין חשוב, והיינו שמחמת עניני התאוות והיצר הרע שיש לבני אדם, כל משהו טוב שעושה חביב הוא לפני הקב"ה יותר ממעשה מלאכים. שהרי מצינו בתפילת שחרית ליום הכפורים שאומרים הפיוט "אשר אמץ" וחלקה השני "ואביתה תהלה" אומרים בתפילת מוסף. ותוכן הדברים הוא שאף שיש להקב"ה אין ספור מלאכים העושים שליחותם באמונה ומרננים ומשבחין להקב"ה, אבל רוצה הוא לשמוע התהילה מבני אדם יצורי עפר מן האדמה יושבי ארץ שמעשיהם דלילים קלושים ועניים **וזהו כבודו והיא תהלתיך**.

משל למה הדבר דומה, לאותו מנהיג בכח ביד רמה מטיל אימה ופחד על כל יושבי מדינתו. אם הוא מקבל מאה אחוז מהבחירות, אין הדבר מביאו כבוד בכלל, ואינו מראה בכלל על אמיתות רצון העם, הם בחרו בשמו כי מתייראים היו מה יעלו בגורל מי שהעיז לבחור מושל כנגדו. כמו כן מה שהמלאכים עושים רצון קונם אינו חידוש כי אין להם בחירה כלל, אבל אדם קרוץ מחומר המתאבק עם יצרו ורוצה לעבוד את הקב"ה בלב שלם, עובר נסיון אחר נסיון ואם כל זה מתחזק במשהו, זה מראה כבודו יתברך, ובו בחר ה'.

ב

תשובה מאהבה

גדולה תשובה שמקרבת לשכינה

כתב הרמב"ם[א] "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר[ב] 'שובה ישראל עד ה' אלקיך', ונאמר[ג] 'ולא שבתם עדי נאום ה'', ונאמר[ד] 'אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב', כלומר אם תחזיר בתשובה **בי תדבק**. התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד, וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים, בה מקרב את השבים, בין יחיד בין רבים וכו', היום הוא מודבק בשכינה שנאמר[ה] ואתם הדבקים בה' אלקיכם, צועק ונענה מיד, שנא'[ו] והיה טרם יקראו ואני אענה, ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה, שנא'[ז] כי כבר רצה אלקים את מעשיך, ולא עוד אלא שמתאוים להם, שנא'[ח] וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות".

וזאת להדגיש שיש שני מיני תשובה, כמו שהגדירם המסילת ישרים[ט], יראת העונש ויראת הרוממות, יראת העונש היינו מי שירא מעבירה מפני העונש, ויראת הרוממות מה שנקרא בפי כל תשובה מאהבה, היינו שהתבונן ומכיר ברוממותו יתברך ומפני זה ירא מלעשות עבירה, ושב אליו, וזו גדולה פי כמה מיראת העונש, כי השב מיראה זדונות נעשים לו כשגגות, ואילו השב מתוך אהבה זדונות נעשים לו כזכויות, וביאור הדברים, שיש מצוה של ולדבקה בו והשב מיראת העונש אינו שב לידבק בהקב"ה אלא שב לתועלת עצמו ומ"מ נתקבלה תשובתו ונעשו שגגות, אבל השב מאהבה ומרוממותו הרי קיים בזה מצות 'ולדבקה בו ואשר על כן נעשית זדונותיו כזכויות. על כן מן הראוי באלו הימים, עשרת ימי תשובה, שממילא עוסקים בתשובה, שיראה כל אחד להתבונן

א. פרק ז מהלכות תשובה הלכה ו - ז.
ב. הושע יד, ב.
ג. עמוס ד, ו.
ד. ירמיה ד, א.
ה. דברים ד, ד.
ו. ישעיה סה, כד.
ז. קהלת ט, ז.
ח. מלאכי ג, ד.
ט. פרק כג.

באלו הדברים של הרמב"ם, שעל ידי תשובה נהיה כביכול אהוב ונחמד וקרוב וידיד להקב"ה ודבוק בו יתברך, והשב מתוך רצון ותשוקה זו הרי שב מאהבה.

ועוד בזה ייאמר, הנה ראש השנה הוא שני ימים מעשרת ימי תשובה, ועם כל זה איננו מזכירים במשך היום ענין החטא, והלא תימה רבתי הוא ששני ימים שלמים מתוך העשרה ימים שעיקרם לעסוק בתשובה על העוונות והחטאים איננו עוסקים בזה כלל. אלא, הא גופה שעוסקים בהמלכת הקב"ה וקבלת עול מלכותו, הוא בגדר תשובה שהרי אנו שווים להקב"ה.

לזכות בדין

ישנו עוד מעלה להשב מאהבה, דהנה בית דין של בשר ודם אינם יכולים לפסוק אלא כפי הדינים הקבועים באותה מדינה, ואינו מועיל מה שהנתבע מתוודה ובוכה, כי אין משאו פנים בדין. מה שאין כן להבדיל אלף אלפי הבדלות, כשבא לדין לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, השב מאהבה, הרי הוא יכול לזכות בדין אף שעבר על כמה וכמה עבירות, כי היום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד, ונעשה בריא חדשה ואיש אחר לגמרי ולא הוא הוא החוטא של אמש [משא"כ השב לתועלת עצמו מפני יראת העונש] ולא עוד אלא זדונותיו נעשים לזכויות ויזכה לפנים משורת הדין.

כדי להמחיש האוזן איך נראה הבא לדון לפני אוהבו, מסופר שפעם קיבל אחד מהרבנים המפורסמים דו"ח והתראה לבוא לפני שופט, כמה ימים לפני תאריך המשפט, קיבל הודעה בלתי מזוהה שהמשפט ידחה למועד אחר, וכמו כן אירע בפעם הבאה, הלה התקשר כמה ימים לפני התאריך, ואינו מזהה עצמו, ומבקש ממנו שלטובתו ידחה הדיון עוד פעם. בפעם השלישית לא התקשר אליו, והנה כשבא לפני השופט הכיר שהשופט הוא מכירו ואחד משומע שיעורו, וכמובן שהלה מצא איזה דרך ואמתלה לבטל הדו"ח.

על כן על כל אחד לנצל זמנו בראש השנה, עד שאנו ממליכים הקב"ה, לנוס אליו מתוך אהבה ויראת הרוממות, ואשרינו ומה טוב חלקינו, שיש לנו מחסדי השי"ת, כוח התשובה כה גדול, ועל ידי זה נהפך לנו העוונות לזכויות, וזהו שאמרו במשנה[י] "יפה שעה אחת בעולם הזה בתשובה ומעשים טובים מכל חיי העולם הבא", ואמר התנא תשובה ומעשים טובים כי הזדונות נעשים לו לזכויות, ופירש השפת אמת[יא] "שעה" מלשון רצון, שיש לו תשוקה ורצון להתדבק בו ית' מה שאינו יכול להשיג בעולם הבא אלא בעולם הזה.

י. אבות פרק ד משנה יז.
יא. אמור תרל"ו.

ג

התקרבות להקב"ה ע"י תשובה

א

מתחילה צריכים להקדים שאין שום מצוה או מקום ללחץ ודאגה ו"נערווין" בעבודת ה', ומי שמרגיש איזה לחץ בעת עשיית איזה דבר בעבודת ה', או בענין התשובה בימי אלול, ידע שכל כולו הוא עצת היצר, ועושה שלא כהוגן.

הנה עיקר עבודתנו בימי חודש אלול הוא לעסוק במצות תשובה. ועל אף שמאד קשה להיות בשמחה בעת שמפשפש במעשיו, ורואה כמה נתרחק מהקב"ה ומעבודתו, מ"מ מאחר שתשובה היא מצות עשה הרי מחויב לעשותה בשמחה.

עוד סיבה להיות בשמחה בעת עסקו בתשובה היא, שיסוד מצות תשובה היא לשוב ולהתדבק בהקב"ה. וכן נרמז באלו מילים שהם ראשי תיבות "אלול" א'ני ל'דודי ו'דודי ל'י המורה שעיקר עבודת חודש אלול הוא התקרבות להקב"ה. וכן מצינו בשיר השירים שהיא מלאה בפסוקים הממחישים ההתקרבות והאהבה שיש בין הקב"ה לבני ישראל, וכמה מהם מתארים להקב"ה "דודי". וההתקרבות והאהבה הגדולה שזוכה על ידי התשובה בימים אלו צריך לגרום אצלו שמחה עד אין לשער. וכן מצינו שלא היה ימים טובים אצל בני ישראל גדולה יותר מיום כיפור וחמשה עשר באב, והשמחה ביום כיפור היה אחר שיצא הכהן גדול מלפני ולפנים בלי שום מכשול, והרגישו כולם את גודל ההתקרבות בינם לאביהם שבשמים[א].

ובעניין זה נכון להביא כאן מה שביאר הג"ר ירוחם זצ"ל[ב], יסוד חדש בעניין התשובה. שהנה מנו חז"ל[ג] שבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם ואחת מהן היא התשובה. ואם נבין ענין התשובה כמו שהורגלנו לחשוב, שכל ענין ועסק התשובה הוא בזה לתקן ולמחוק את החטא. אם כן למה נבראה התשובה קודם בריאת העולם שעדיין לא היה ענין חטא בכלל, ושעוד לא היה מקום חלות לחטא.

א. וכן יש לומר בענין השמחה הגדולה שהיתה בחמשה עשר באב, שגם היא ענין התקרבות, שהתקרבו בני ישראל יחד. ביום זה הותרו להשבטים לבוא זה בזה, וגם הותר לבנימין לבוא בקהל, יום שכלו מתי המדבר וכן בטלו ביום זה השומרים של ירבעם בן נבט.

ב. דעת תורה פרשת האזינו מאמר תשובה היא מדה.

ג. פסחים נד, א.

אלא מצינו שהתשובה נמנית שם בחז"ל בין הדברים שנבראו קודם העולם, כמו משיח ובית המקדש שהן תכלית הבריאה. הרי משמע שתשובה היא גם כן מאלה הדברים שהן תכלית הבריאה. ואיתא בגמרא[ד], "מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים", ומשמע מזה נמי שעניין התשובה היא עוד לפני כל חטא. ועל כרחך **שתשובה היא מדה בפני עצמה, מדה כזאת שבה נברא האדם ללא כל שייכות ישרה לחטאים, אלא כח היא להעלותו להדרגה היותר רמה באדם, לקרבתו להקב"ה עד שמגיע אף לידי כסא הכבוד עצמו**. וגם רואים זה ממה שחז"ל מדמים תשובה לקרבנות לענין שמכפר חטאים. הרי שתשובה הוא ענין בפני עצמה כמו הקרבנות והם עוד לפני כל ענין החטא. ותכלית מצות תשובה אינה כי אם למען יתוקנו החטאים של האדם ביראתו והתדבקותו בה', אלא תכליתה היא שביראתו ואהבתו לא יבא האדם בכלל לידי חטאים.

בזה אפשר לבאר ענין עזיבת החטא, שהנה תשובה כוללת חרטה וידוי ועזיבת החטא. ועכשיו נתבונן, חרטה אינה דבר קשה כל כך וכמעט לא שמענו על אחד שלא יתחרט על חטאיו. ווידוי, אכן יש בה יותר עבודה מחרטה כי צריך להתבונן במעשיו הקודמים איפה עבר על חטא, מ"מ גם זה אינה קשה כמו עזיבת החטא שהיא מהעבודות הקשות במקדש, ובפרט על חטאים שכבר מורגל בהם. ורבים תמהו איך נוכל לומר שעשה תשובה אם אחר שעבר יום הדין שב לסכלותו ולדרכו הרעים, הרי לא עזב החטא כלל[ה]. ויש שאמרו לבאר שאם היה נשאר באותו מדריגה והתעוררות שהיה מרגיש ביום כפור לא היה חוטא. אבל לפי דברי הג"ר ירוחם נשמע יסוד חדש בעניין עזיבת החטא, כי **עיקר התשובה הוא להיות דבוק עם הקב"ה וממילא עוזב החטא**, כי הרץ אל הקב"ה ממילא הוא בורח מהחטא, וכשהוא דבוק בהקב"ה אין מקום לחטא כלל, ומה שנכשל אחר כך אינו משום שלא עזב החטא, אלא משום שירד מדריגה ונתרחק מהקב"ה. וכלשונו "וכן הוא באמת ענין של תשובה, מדה ומעלה של התדבקות בה' שאין עמה מקום לחטא כלל".

היוצא לנו מזה, שכל מה שאדם עוסק בהתקרבות ולהיות דבוק בהקב"ה הרי הוא עוסק במצות תשובה. על כן **אין שום מקום לעצבות ולחץ**, כי אין לך שמחה ותענוג יותר גדולה מזה להיות דבוק בהקב"ה.

והדרך להתקרב אל הקב"ה, הוא לעשות דבר יותר מהרגלו, להוסיף משהו לעבודתו, וכל שקשה לו יותר הרי נחשב יותר אצל הקב"ה. דוגמא לכך מצינו בשולחן ערוך[ו] שאף מי שאינו נזהר מפת פלטר, בעשרת ימי תשובה צריך ליזהר, הרי שאף שאחר

ד. ברכות יז, א.

ה. ונביא כאן משל, זה שלהלכה מחויב לכוון כוונה הראויה בעת שמזכיר שם שמים. רבים נכשלים בזה כבר מיד אחר יום הדין.

ו. אורח חיים סימן תרג סעיף א.

כך יחזור לאכול פת פלטר, מכל מקום בימים אלו שעוסקין בתשובה והתקרבות לה', יוסיף משהו לעבודתו במה שאינו רגיל לעשות במשך השנה.

ב

כתב המבי"ט[ז] "חקרנו על גדר התשובה ומצאנוהו נכון ושלם והיא 'קריבה להשם' מריחוק החטא".

עוד שם, "והרצון במלת קריבה הוא, היות כוונת השב בתשובה להתקרב אל בוראו שנתרחק ממנו בעבורו על דבריו, (ואין כוונתה) להנצל מן העונש וכו' כי אם הכוונה לכך, אינו מתקרב לה' וכו'. [נראה מדבריו ששייך תשובה בלי מעלת ההתקרבות להקב"ה כדלקמן]. השב בתשובה צריך לתקן את אשר עוות בשתים הרעות, רעה לעצמו, שיענשוהו האל יתברך, ורעה גדולה מזו שהכעיס את בוראו במה שעבר על צוויו ויותר מהמה במה שהכעיס את בוראו, שירצה אותו ויתקרב אליו בתשובה. וכל עוד שלא היתה כוונתו לרצותו על מה שהכעיסו אינה נקראת תשובה כיון שלא שב למה שהיה קודם החטא שלא היה כועס עליו האל יתי' ואינו קרוב אליו כי כמו שהקרבן מכפר על העבירות הידועות לו ובו מתקרב אליו, כמו כן התשובה שהיא מכפרת על העונות צריך שתהיה תשובה שלימה שיתקרב אליו כמו בקרבן.

(והבא לעשות תשובה) ירצה אותו בדברים כמו שנאמר[ח] 'קחו עמכם דברים ושובו אל ה' כלומר תשובתכם תהיה מכוונת לרצות את ה', לא על שלא יענישכם על חטאתכם אלא להתקרב אליו כנזכר. כי החוטא נקרא רחוק ובשובו נעשה קרוב כדכתיב[ט] 'שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו'".

והוא כמו שדברנו במאמר הקודם, כשהאדם עדיין לא חטא הרי הוא אצל הקב"ה ודבוק בו. אין שום קליפות המקיפין את נשמתו שעל ידי החטא נעשית מחיצה בינו לבין קונו. כשחטא והכעיס הקב"ה נשתנה מצבו ונתרחק מאדונו. ועל ידי סדר התשובה כראוי דהיינו שעושה תשובה כדי להתקרב להקב"ה הוא נעשית כמו שהיה מתחלה, נשמתו טהורה ונדבקת עם הקב"ה.

עוד כתב "ואחר ששב חוזר האל יתברך ונותן לו שלום במה שנתקרב אליו בחרטתו על חטאותיו ובמעשיו הטובים וכו' כן כוונת השב בתשובה צריכה שתהא להתקרב לה' ולרצותו על מה שעבר דברו ולא על העונש המעותד לבא עליו כי בשובו בלב נשבר ונדכה לפניו סוף העונש להסתלק ולא יענש אחרי שובו וכמו שאמר הנביא ע"ה הושע 'לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו".

ז. בית אלקים שער התשובה.
ח. הושע יד, ג.
ט. ישעיה יז.

הורה לנו המבי"ט שהתחלת הכל לענין תשובה היא הצעדה הראשונה, שצריכה להיות לרצות את הקב"ה. המחשבה שהתחיל בו דהיינו לשוב לידבק עוד בהקב"ה והיא ההתחלה. ולמסקנה כן יהיה ע"י סדר התשובה, סוף מעשה במחשבה תחלה. וז"ל "'לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו'[י] ירצה שיהיה תחלת ההתעוררות בתשובה מכוונת לאל ית' לרצותו על מה שעבר על דברו וזהו הנרמז באמר לכו ונשובה אל ה', כי מצד העונש אין ראוי שתהיה ירא ושתהיה תשובתך לשתהיה נצול מהעונש", עכ"ל.

וראינו מזה כיסוד שכתבנו, שתשובה וסליחת עוונות אינם אותו דבר, שהרי בתפילה ברכת השיבנו וסלח לנו הם ב' ברכות נפרדות. ובברכת השיבנו אנו מתפללים להתקרבות לתורה ועבודה ואין מזכירין ענין עוונות כלל. מבואר על פי מה שהבאנו מדברי המבי"ט דבעצם שייך מושג של כפרת עוונות בלי התקרבות להקב"ה וכגון שעשה תשובה אך ורק כדי שלא יענש. ועוד מצינן בתפלת אבינו מלכינו שאומרים 'סלח ומחל לכל עונותינו, מחה והעבר פשעינו מנגד וחטאתינו מנגד עיניך' ואח"כ אומרים החזירנו בתשובה שלימה לפניך'.

י. הושע ו, א.

ד

ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו

ידוע ההלכה הפסוקה של הרמב"ם[א] "אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום וכו', אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או גוזלו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו, אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו, צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו, אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים, צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו".

ולכן, מי שפגע במישהו ואינו זוכר מיהו או שהנפגע אינו רוצה למחול לו, יאחזהו פחד ומורא גדול שמא יענשהו בעולם הבא כי אין התשובה ולא יום כיפור מכפר על זה, אלא יעשה כל מה שביכולתו לעשות לברר אחרי הנפגע, ויתפלל ויחנן לפני הקב"ה שיתן בלב הנפגע למחול לו, ואז יצליח ה' את דרכו. וכך מסופר על הג"ר זלמל'ה מוואלאזין זצ"ל[ב], אשר הצטער ימים רבים על שחשב שבימי נעוריו פגע בכבוד אדם אחד, וחיפש אחריו שנים הרבה כדי לבקש מחילתו, ולא מצאו. וכאשר נודע הדבר להגר"א מווילנא זי"ע, שלח אחריו ודיבר על לבו שלא יצטער עוד. והראה לו דברי חובת הלבבות[ג] שמי שעשה כל מה שבכוחו לעשות כדי להשיג כפרה, אם הרע לחבירו בגופו או בממונו יכניס לו הבורא ית' בלבו רצון ואהבה עד שימחול במה שהיה מחטאו עליו, כמו שכתוב[ד] "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו".

ובאמת, הרמב"ם מסיים שם, "לא רצה חבירו למחול לו, מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו, לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית, לא רצה מניחו והולך לו, **וזה שלא מחל הוא החוטא**".

ועל צד השני כתב הרמב"ם[ה], "אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס, אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס, ובשעה שמבקש הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור, וזהו

א. פרק ב מהלכות תשובה הלכה ט.

ב. תולדות אדם פרק יא. כדי להמחיש גדלותו, מסופר שפעם שאלו להגאון רבי חיים מוואלאזין זצ"ל מיהו יותר גדול אחיו רב זלמל'ה או רבו הגאון מווילנא. ועל אף שרבי חיים דחה השאלה בשתי ידים, מ"מ ממה שכן הסתפקו ושאלו רואים גדלותו.

ג. שער התשובה פרק י.

ד. משלי טז, ז.

ה. שם הלכה י.

דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון, אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח, וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים **לא מבני ישראל המה**".

הנה רבים שואלים, אדם שנפגע מאד קשה, ובפרט אם להפוגע לא איכפת ליה בכלל שנפגע ממנו, וביותר אם הפוגע סובר שהצדק עמו. האם מחויב הוא למחול, או אולי דינו כאומר אחטא ואשוב, כי מאחר שלא איכפת ליה כלל עלול לעשותה שוב.

ועל זה נשיב, **חדא**, יחשוב לעצמו שכמו שהוא נפגע קשות, והפוגע אינו מכיר בזה, יכול להיות שבמשך השנים הוא עצמו פגע פעם בחבירו ואינו זוכר מאומה, או שהוא חושב שלא עשה כלום והצדק עמו. וכשם שרוצה שחבירו ימחול לו אף על פי שלא פייסו, כמו כן ימחול הוא לחבירו. **שנית**, יותר מזה אמרו שהקב"ה מתנהג עמנו מדה כנגד מדה, ואם ימחול לפנים משורת הדין הקב"ה ימחול לו לפנים משורת הדין. וכמו שאמרו חז"ל[ו] "המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו". **שלישית**, הרי מתפללים שלש פעמים ביום בנוסח "אלקי נצור" שבסוף תפילת שמונה עשרה, "ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה".

ועוד בזה ייאמר, יתבונן לעצמו אם הפוגע אכן התכוון לפגוע בו כל כך קשה, ובדרך כלל באמת לא התכוון לפגוע בו כלל.

ועל כולם, אם יסתובב עם ערימה של טענות על אחרים, הוא בעצמו יסבול מזה יותר מכולם, ולבסוף יביאו לידי עצבון ומרה שחורה ולעולם יהיה מלא כעס ורוגז. ואילו מי שמוחל, מרגיש כמי שהשליך משא כבד מעל שכמו.

ונסיים בדברי הרמב"ם[ז], "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו עורו ישנים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם, והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה, ומחשבתו אשר לא טובה". הרי שלא הזכיר כלל ענין החטא, אלא עיקר ענין תקיעת השופר הוא שיתבונן בדרך האמת, להתעורר בתפקיד הזמן, מהו הדברים שיועילו להטיב דרכיו בעבודת ה'.

ו. יומא כג, א.

ז. פרק ג מהלכות תשובה הלכה ד.

ה

קבלה על העתיד [הכנה ליום הדין]

מסופר שחכם אחד בדורו של הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל שהיה גדול בחכמת הנסתר, שאל פעם את ר' ישראל מדוע לא יעסוק בחכמת הנסתר[א], ענהו ר' ישראל מה יתן לי חכמת הנסתר ומה נפקא מינא לי לדעת על איזה רקיע יושב הקב"ה, **העיקר עלי לדעת אז מען וועט שמייסען** [שירביצו מכות].

הנה אנו עומדים לפני יום הגדול והנורא "יום הדין", ואין כל נפק"מ אם היה לנו העבר שנה טובה או לא, העיקר הוא איך שנראים עכשיו, אם נעבור יום הזה זכאי או ח"ו לא. וכה כתב הרמב"ם[ב] "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים".

ענין תשובה כולל בה שלשה חלקים, חרטה, קבלה על העתיד, וידוי. ואם חסר לו אחד מהם אינו מקבל סליחה וכפרה. והנה ענין החרטה, כמעט שלא נמצא אחד שאינו מתחרט על מעשיו הרעים. ווידוי קצת יותר קשה במה שצריך להכיר בחטאיו בכמות ובאיכות, מ"מ כל אחד מתודה פחות או יותר על חטאיו. אולם קבלה על העתיד קשה ביותר, ומצוי ביותר ששוכחים ולא שמים לב על קבלתיו, ומה עוד שיודע בנפשו שבודאי ישיב ויחטא. ומבואר ברמב"ם הלכות תשובה שאם התודה אבל לא קיבל על העתיד הרי הוא כטובל ושרץ בידו.

אולם לבל יפול לבו בקרבו, אפשר לדייק בלשון הרמב"ם[ג] במה שכתב בענין הקבלה על העתיד, וז"ל "ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד, שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, **ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם**, שנאמר ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידינו וגו', וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו". והקשה הלחם משנה איך יעיד הקב"ה עליו כך, וכי לא נשארה הבחירה בידו, והרי אמרו הן בקדושיו לא יאמין. ובספרים תירצו שפירושו כך, ביום כפור צריך להתעלות ולהיות במדריגה כה נשגבה **שבאשר הוא שם** לא יחטא עוד, אע"פ שאחרי יום הקדוש יפול ממדרגתו ויחזור אליו הנסיונות מקודם.

א. דבר פשוט הוא שכן עסק בחכמת הנסתר, אלא לא היה ידוע ומפורסם לרבים.
ב. פרק ב מהלכות תשובה הלכה ז.
ג. שם הלכה ב.

עוד תירוץ איתא מבעל נתיבות המשפט זצ"ל[ד], שהאדם מקודם עשותו העבירה הוא שוה בבחירתו לטוב או לרע, אבל אחר עשיית החטא שורה עליו רוח טומאה ומלפפתו עד שמחטיאו שנית, ולזה אמר שישוב כל כך עד ש"יעיד עליו יודע תעלומות", פירוש שכבר סר החטא מדעתו עד שמכח העבירה לא ישוב עליו, רק הוא בבחירה שוה כמקודם.

עוד בזה ייאמר, לכל אחד יש את הקו האמצעי שבו לוחם עם יצרו הרע, כלומר שלכל אחד יש דברים שאין לו שום נטייה אליהם כגון אכילת טריפות, ויש דברים שאין ביכולתו לעמוד עליהם ונכשל בהם פעם אחר פעם כגון לכוון כראוי כל פעם שמזכיר שם ה', ובאמצעם יש הדברים שתמיד לוחם עם יצרו עליהם וזהו הקו האמצעי. ואין קו של אחד דומה לקו השני. אבל לפעמים מפריז האדם על מדותיו ועובר עבירה שבדרך כלל לא היה עובר, כי נקודת הבחירה שלו אינו אוחז שם לפי מדריגתו. ועל דבר זה יכול האדם לקבל על עצמו שלא יחטא עוד, ובאמת בידו לקבל זאת על עצמו כי אינו נוגע בבחירתו.

ובענין הקבלה, כתבו הבעלי מוסר שאם מקבל על עצמו בהחלטה גמורה דבר שיכול לעמוד בה, אפילו דבר פעוט, כבר נקרא שב. ודע שאפילו אם נכשל פעם, אל ירים ידו בייאוש **כי הקבלה עדיין עומדת** ועדיין הוא מחוייב על ידי קבלתו. והעצה היעוצה לזה היא שיקבל על עצמו באופן כזה **שכל עת שיזכור מקבלתו יקיימה**, וברבות הזמן שירגיל עצמו בזה יקיים קבלתו לגמרי.

כבר אמרנו שחיזוק נפלא מצינו במה שאומרים בתפילת שחרית ליום כפור את הפיוט "אשר אמץ" וחלקה השניה "ואביתה תהלה" אומרים בתפילת מוסף. ותוכן הדברים הוא, שהולך ומונה שם כל המעלות של המלאכים וכל החסרונות של בני אדם, ואף שיש להקב"ה אין ספור מלאכים העושים שליחותם באמונה, וקדושתו בפיהם, עכ"ז רוצה הקב"ה לשמוע התהילה מבני אדם, וזהו תהלתו.

ד. נחלת יעקב, חידושי אגדות אבות.

ו

יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע

בזמנינו משום איזה סיבה הבעלי מוסר אינם מדברים הרבה בענין גהינום. פעם נכנס בחור למשגיח הג"ר נתן וואכטפויגל זצ"ל ושאלו מאחר שאני מלא עוונת האם עתיד אני לדון בגהינום. צעק עליו ר' נתן, חס ושלום, עם אמן יהא שמיה רבא אחד בידך לבטל כל הגיהנום.

ויסוד הדבר שאין מדברים ממנו הרבה הוא, שאם הדיבורים יעורר את השומע אז אכן טוב לדבר על זה, אבל אם יפריע מעבודתו ויביאו לעצבות ומרה שחורה, אז הוא מעצת היצר לדבר מענין עונשים וגהינום. פעם קרא אחד אגרותו של רבי עקיבא איגר זצ"ל אשר מתאר שם בפרטות מה שקורה לאדם בעולם העליון, את ענין כף הקלע וכו', ומאד נזדעזע מזה, מרוב פחד נכנס אל הג"ר חיים עפשטיין זצ"ל לשות עצה בנפשו, אמר לו ר' חיים, תעזוב, אגרת זה לא נכתב בשבילך. והן הן הדברים שאם אין בה תועלת להתעלות בעבודת ה' אין לו מה להתעסק בענייניים אלו.

אבל בכל זאת **צריכים לדעת שעתידים ליתן את הדין לכפר על נפשינו על כל מעשינו כאן בעולם הזה.** וכך מסופר, שפעם נכנס תלמידו של הגאון בעל הקצות השלחן אל רבו ליפרד ממנו לשלום וביקש ממנו ברכה. הקצות נטל את ידו ומראה פניו נשתנה כלפיד אש ואמר לו שני פסוקים אלו[א] "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע", וסיים התלמיד, שכל ימי חייו כל פעם שבא לידו נסיון ניצל ממנה כי מילים אלו פעמו באזניו.

ועתידים ליתן את הדין על **כל מעשה**, וגם על איך שנראים המצוות וכמובן גם העבירות, וכן הוא משמעות הקרא "את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם **אם טוב** ואם רע", וכמו שדייק רש"י וז"ל "**אם טוב ואם רע**, אפילו נכשל במצוה כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא".

הגמרא[ב] מספרת לנו מעשה נפלא, כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות, אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה, אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן

א. קהלת יב, יג-יד.
ב. ברכות כח, ב.

ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אעפ"כ הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון, ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנום ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה.

ופלא הוא שרבינו הגדול רבי יוחנן בן זכאי, חלק ממסורת התורה לכלל ישראל, פחד ובכה שמא יכנס לגהינום, ואפילו יעקב אבינו פחד שמא כבר אין לו זכויות. היה כאשר נסתלק מרן הגרא"מ שך זצ"ל לעולם האמת, ביקש בצוואתו שכולם ילמדו משניות עבורו כי לא יודע מה יעשו לו בעולם האמת, ושיפרסמו הבקשה בכל הישיבות. שאלו להג"ר חיים עפשטיין זצ"ל הנה כאן גדול הדור שלא הפסיק רגע מעבודת ה' ומפחד שמא יכנס לגהינום, איפה אנן, ור' חיים לא השיב לו מאומה. והנה יש אומרים שכל אחד צריך לפחוד כפי מדרגתו, הצדיקים פוחדים על חוט השערה ואילו אנן מפחדים כפי המדריגה שאנו אוחזים בה, אבל איך שיהיה צריכים לפחד מיום הדין, ובד בבד רק להתעלות על ידי הפחד ההוא.

מעשיו מעטפין את נשמתו

איתא בגמ'[ג], "תנו רבנן, ולא תטמאו בהם ונטמתם בם[ד], אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה, מלמטה מטמאין אותו מלמעלה, בעולם הזה מטמאין אותו לעולם הבא", עכ"ל. והנה הטומאה המדוברת היא טומאה הבאה על ידי חטא, ופירש רש"י כוונת חז"ל מטמאין אותו הרבה, **שמניחין** אותו ליטמא הרבה, והכי קאמר קרא, אל תטמאו בהן ואם תטמאו סוף ונטמאתם.

אבל החפץ חיים[ה] כתב שלפי פירוש רש"י הלשון **מטמאין** דחוק, והוא פירש לפי דברי הזוהר[ו] שעל ידי דיבורים אסורים שדיבר נמשכה רוח הטומאה עליהם, ואח"כ נוטלין החיצונים אלו הדיבורים האסורים הטמאים ומטמאין בהם כל דברי הקדושה, ומאבד אותם בזה שלא יוכלו לעלות למעלה לדורון לפני ה' יתברך, אחרי שרוח הטומאה מרחפת עליהם, וזהו שאמרו, מטמאין אותו הרבה. וזה לשון הג"ר חיים מוואלאזין זצ"ל[ז], כי החטא בעצמו מלפפתו לאדם, וצריך חבטה וניעור להפרידו וללבנו ולרחצו, ואם כן

ג. יומא לט, א.
ד. ויקרא יא, מג.
ה. שמירת הלשון חלק שני פרק ב.
ו. חלק ב רסג, ב.
ז. רוח חיים פרק ג משנה ב.

יפלא מאד על התחנות שמתחננים אנחנו על הצרות שיסורו, והוא ממש כאם הרוחצת את הבן במים תמים קצת להסיר הזוהמא ממנו, האם יבקש הניחני, חוס ורחם עלי, הלא לא יעשה כן כי אם קטן בן שנה אשר לא ידע כי מצואתו לא רוחץ, ואיך נעיז פנינו אנחנו לבקש כן.

וממשיך החפץ חיים, ומה שאמרו מטמאין אותו לעולם הבא, היינו בעת שימות ונפשו תשוב לאלקים אשר נתנה ליתן שם דין וחשבון, ורצונו יהיה בודאי שיכניסוהו לגן עדן, יפגעוהו המשחיתים וילבישוהו לבוש מאוס וטמא מעוונותיו. ומי יוכל לשער גודל הבזיון והכלימה שיהיה לו על ידי לבוש הזה, ומוכרח על ידי זה לירד לגיהנום מקום חושך וצלמות להתכבס מעוונותיו.

גם ידועים דברי המסילת ישרים שאין אדם שאינו משלם על חטא, ואף שרוב מעשיו היו מצוות ומעשים טובים מכל מקום ישלם על כל חטא וחטא, וישנו שלשה דרכים לשלם, תשובה[ח], יסורים וגיהנום, ועל האדם לבחור איזה מהם.

הכל תלוי ברצון

עוד איתא שם בגמ', "תנו רבנן, והתקדשתם והייתם קדושים[ט], אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעולם הזה מקדשין אותו לעולם הבא". והנה הטומאה והקדושה שמדובר כאן הוא כמו לבוש שמתעטף בה הנשמה, וכמבואר מדברי החפץ חיים הנ"ל, ומה שאמרו מטמא עצמו או מקדש עצמו, אין כוונתם על עשיית העבירה או המצוה בפועל, אלא על האמצעים שפעל בכדי לבא אל מעשה העבירה או המצוה, וכמו שפירש רש"י[י] ענין אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה על דרך הבא לטהר מסייעין אותו.

היוצא לנו מזה שהכל תלוי ברצון האדם, ואם רצונו לעשות חטא, מיד בא לו לבוש הטומאה, ואם רוצה לטהר עצמו מסייעין אותו הרבה ומקדשין אותו מלמעלה. וזהו שהזהירה התורה[יא] "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", כי מי שתר אחרי הני תרי סרסורי עבירה הרי מוריד עליו רוח טומאה, ולאומתו מי שגודר עצמו בעניני קדושה הרי נתלבש נשמתו בקדושה וטהרה, כמו שאמרו[יב] כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, והכל מדובר כאן ברצונות מי שתר אחר עיניו ולבו הרי רצונו לבוא לידי חטא, וכן מי שגודר עצמו הרי זה רצונו שלא יחטא, והבא לטהר מסייעין אותו. כי המחשבה הוא השורש לכל דבר לטב ולמוטב, והמלחמה בעולם המחשבה הוא איום

ח. שעקירת הרצון הוא כעקירת המעשה והוא מחסדי הקב"ה.
ט. ויקרא יא מד.
י. ד"ה והתקדשתם.
יא. במדבר טו, לט.
יב. ויקרא רבה כד, ו.

ונורא וקשה מכולם. אבל מצד שני אם רק מנסה להיות טוב הרי שכרו גדול ביותר ויזכה לסייעתא דשמיא מרובה.

יצר מחשבות לבו

איתא בגמרא[יג] "אמר רב עמרם אמר רב, שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום, הרהור עבירה ועיון תפלה ולשון הרע, לשון הרע סלקא דעתך, אלא אבק לשון הרע. אמר רב יהודה אמר רב רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל בלשון הרע, בלשון הרע סלקא דעתך, אלא אבק לשון הרע". הרי לנו, שבכל יום ויום יש לאדם הרהורי עבירה, והוא המלחמה התמידית שיש לו עם היצר הרע, ושטח המלחמה הוא המחשבה.

וכמו שהעתיק הפלא יועץ[יד] לשון הזוהר הק', שלפי מה שחושב האדם ממשיך עליו, אם דברים שבקדושה ממשיך עליו קדושה, ואם הרהורים רעים ממשיך עליו טומאה ומטמא נפשו, ואל המקום שחושב שם הוא מנת חלקו. וממשיך הפלא יועץ וז"ל, "והן אמת כי יצר לב האדם רע ואין אדם שליט ברוח אבל על כל פנים **חיובא רמיא להתחזק ולהחליף מחשבות רעות וזרות במחשבות טהורות** וכו'. וכבר אמרו רבותינו זכרונם לברכה[טו] שהרהורי עבירה קשים מעבירה, והם אמרו שהרהורי עבירה אין אדם נצול מהם בכל יום, אמנם כתב הרב הקדוש ראשית חכמה, **שאם אינו מאריך בהרהורו ותכף בורח ממנו, לא יענש, שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו**[טז], אבל אם מאריך בהרהורו ענוש יענש".

והביא שם כמה עצות כיצד לינצל ממחשבות זרות, ומהם שיכוין או יזכיר שם קר"ע שט"ן בניקוד שב"א, ויאמר פסוק "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", ופסוק "סעפים שנאתי ותורתך אהבתי", ויעביר יד ימינו על מצחו שלש פעמים. אבל יש עוד עצה שמועיל ובדוק ומנוסה, והיא מה שכתב הרמ"א[יז] "שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים", וכתב המשנה ברורה[יח] בשם האר"י ז"ל "שיצייר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו בנקוד יראה, כזה יְ-הֹ-וָ-ה, וזה סוד שויתי ה' לנגדי תמיד, וזה תועלת גדול לענין היראה". **וידע האדם דכי שכב על מיטתו וממתין על השינה, יכול בהאי זמן להיות דבוק עם הקב"ה ע"י מחשבות אלו.**

יג. בבא בתרא קסד, ב.
יד. אות מ ערך מחשבה.
טו. יומא כט, א.
טז. וכן מצינו בהרבה מקומות, שאם קשה עליו עבודת ה' עד שכמעט אי אפשר לו, ידע שטועה בגישתו לעבודת ה', כי דרכיה דרכי נועם. וכן מתאמרא מהג"ר דן סגל שליט"א "די רבונו של עולם האט נישט ליב קיין נערוועזע מענטשען" [הקב"ה אינו נוח באנשים שעובדים אותו מתוך לחץ].
יז. אורח חיים סימן א סעיף א.
יח. סעיף קטן ד.

ונסיים בדברי החפץ חיים[יט] וז"ל, "אך אל יפול לב האדם עליו, אף מי שקשה לו לטהר מחשבותיו ולהסיר לגמרי הרהורי עבירה מלבו, דא"כ גם מצוותיו ותורותיו לא יועילו לקדש נפשו, ואיך יגיע לתכליתו, אבל העיקר בזה מה שאמרו חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו, וכיון שבכל לבבו הוא חפץ להסיר מחשבה רעה מלבבו בודאי יעזרוהו מן השמים על זה, וחלילה אין לו לבטל שום מצוה ותורה אף שאין מחשבתו טהורה לגמרי.

יט. שם.

ז

יעזוב רשע דרכו – כי בידו הוא

מסופר על רבי ישראל סלנטר זצ"ל, פעם הוא נקלע לנמל, ובעיר הנמל דאז היה מצב היהדות בה ירוד מאד. רוב עסקיהם של תושבי העיר היו קשורים לנמל, והיו טוענים ופורקים את סחורותיהם בשבת כבימי החול. כשבא ר' ישראל לבית הכנסת בו התפללו סוחרי הנמל, התחיל בדרשתו. לאחר שהסביר להם את ערך השבת לפי סגנונם ורוחם, אמר להם, לדבריכם אין הכי נמי ואתם מוכרחים לטפל במטעני הנמל בשבת, אך הכתיבה אינה הכרחית. הסוחרים הסכימו לדעתו וקבלו עליהם לא לכתוב. לאחר כמה שבתות דרש שוב ר' ישראל באותו בית הכנסת, ואמר לפרוק סחורות בשבת מוכרחים אבל טעינה בשבת בודאי שאינה הכרחית, הסוחרים הסכימו גם לזה. כעבור זמן מה הופיע שוב והזהיר גם על הפריקה, וכך השפיע צעד אחד צעד, עד שהתחוללה שם מהפיכה בכל הנוגע לשמירת השבת.

והלימוד הוא לדידן, שכאשר מתחיל אדם את התקרבתו להקב"ה, אף אם יתחיל במעט, בדבר קטן, כבר הוא **במצב של הולך** בדרך הישר ויזכה לסייעתא דשמיא ממעל. שהרי חילוק ופער גדול יש בין מי שעושה מעשה אפילו קטנה למי שאינו עושה כלום, כי זה מיקרי **הולך** וזה מיקרי **עומד** כמו דומם. ועל דרך זה יוסיף והוליך, רק שלא ידלג מדריגות כי אז מסוכן הוא לנפול, אלא כל יום יוסיף עוד משהו קטן. ובודאי אף אם נכשל ונפל בקבלתו לא ירים ידו ביאוש, אלא אדרבה יקבל הקבלה על מנת כן שאפילו אם נכשל ימשיך הלאה, וזהו עצה בדוק ומנוסה על מה שאחר כמה פעמים שנכשל בקבלתו הוא מתייאש ממנו לגמרי, שאם יקבל על עצמו על מנת כן שלא ירים ידו, בודאי יתן לו אומץ להמשיך הלאה. וכך ינסה לקיימה עוד פעם ועוד פעם עד שנעשית לו כרגילות. וכך יעלה בדרך המסילה העולה בית א-ל.

הנה יש להשתומם על המראה, שכמה אנשים ואפילו בני תורה, לא ניכר עליהם שום שינוי ואימת הדין בחודש אלול. הם הולכים בשוויון נפש בימי אלול כדרכם בהרגל התמידי, כל אחד כסדר הנהגתו, ולא ניכרת ההכנה והחיזוק והזריזות ועמל התשובה. על כן נעתיק כאן כמה מאמרים מהרמב"ם על ענין התשובה.

כתב הרמב"ם[א] "**רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו**, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, הוא שכתוב

א. פרק ה מהלכות תשובה הלכה א-ב.